

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

(Polish version)
Wrzesień 2003

Dokument informacyjny wydany przez
Kancelrza Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA
Geneza historyczna, organizacja i procedura

I. GENEZA

A. Europejska Konwencja Praw Człowieka z 1950

1. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności została przyjęta w Radzie Europy. Tekst Konwencji, otwarty do podpisania w Rzymie 4 listopada 1950, wszedł w życie we wrześniu 1953. Celem autorów Konwencji było stworzenie zbiorowego systemu ochrony praw człowieka zawartych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, przyjętej przez Organizację Narodów Zjednoczonych w 1948.

2. Oprócz opracowania katalogu praw i wolności cywilnych i politycznych¹, Konwencja stworzyła system kontroli przestrzegania zobowiązań przyjętych przez Państwa-Strony Konwencji. Wykonywanie funkcji związanych z kontrolą przestrzegania Konwencji powierzono trzem instytucjom: Europejskiej Komisji Praw Człowieka (utworzonej w 1954), Europejskiemu Trybunałowi Praw Człowieka (utworzonemu w 1959) oraz Komitetowi Ministrów Rady Europy, organowi złożonemu z Ministrów Spraw Zagranicznych państw członkowskich lub ich reprezentantów.

3. Pod rządami Konwencji z 1950 roku, Państwa-Strony, lub, w przypadkach, kiedy Państwa uznały prawo skargi indywidualnej, także indywidualni skarżący (osoby fizyczne, grupy osób lub organizacje pozarządowe) mogły składać skargi przeciwko Państwom-Stronom, zarzucając naruszenie przez państwa praw zagwarantowanych przez Konwencję.

Skargi indywidualne były najpierw poddane wstępnemu badaniu przez Komisję, która wydawała decyzje co do ich dopuszczalności i następnie stawiła się do dyspozycji stron w celu uzyskania polubownego rozstrzygnięcia sprawy. Jeżeli Państwo i skarżący

¹ Patrz Aneks I zawierający tytuły artykułów Konwencji.

nie zawarli porozumienia co do polubownego załatwienia sprawy, Komisja opracowywała raport, w którym ustalała fakty i wydawała opinię co do tego, czy w sprawie doszło do naruszenia praw, gwarantowanych przez Konwencję. Raport ten następnie przekazywany był do Komitetu Ministrów Rady Europy.

4. W przypadkach, w których Państwo, przeciw któremu skarga była skierowana, zaakceptowało przymusową jurysdykcję Trybunału, Komisja i/lub Państwo, którego skarga dotyczyła, mogły w ciągu trzech miesięcy od dnia przedłożenia Raportu Komisji Komitetowi Ministrów, wnieść skargę do Trybunału w celu uzyskania ostatecznego, wiążącego orzeczenia. Jednostki nie były uprawnione do wnoszenia spraw do Trybunału.

Jeżeli sprawa nie została wniesiona do Trybunału, Komitet Ministrów decydował, czy w sprawie nastąpiło naruszenie Konwencji, i, jeżeli uznał to za stosowne, przyznawał ofierze naruszenia słuszne zadośćuczynienie. Komitet Ministrów nadzorował także wykonanie przez Państwa-Strony wyroków Trybunału.

B. Późniejsza ewolucja

5. Od wejścia w życie Konwencji przyjęto trzynaście Protokołów do Konwencji. Protokoły Nr 1, 4, 6, 7, 12¹ i 13 do Konwencji dodały dalsze prawa i wolności do listy gwarantowanych przez Konwencję, a Protokół Nr 2 nadał Trybunałowi prawo do wydawania opinii doradczych. Protokół Nr 9 umożliwił indywidualnym skarżącym wnoszenie ich spraw do Trybunału, jeżeli państwo, którego skarga dotyczyła, ratyfikowało ten Protokół, a działający w Trybunale specjalny zespół kwalifikacyjny dopuścił sprawę do rozpoznania przez Trybunał. Protokół Nr 11 do Konwencji zreformował mechanizm kontroli przestrzegania zobowiązań wynikających z Konwencji (patrz poniżej). Pozostałe Protokoły dotyczyły organizacji i procedury postępowania przed instytucjami Konwencji.

6. Od 1980 roku stały wzrost liczby spraw wnoszonych do instytucji Konwencji czynił coraz trudniejszym utrzymanie długości postępowania przed tymi instytucjami w możliwych do przyjęcia granicach. Problem ten zastrzyło jeszcze przyjęcie do Rady Europy po 1990 roku nowych Państw Członkowskich. Liczba spraw rejestrowanych rocznie przez Komisję wzrosła z 404 w 1981 do 4750 w 1997. Do 1997 liczba akt spraw jeszcze niezarejestrowanych lub tymczasowych, otwieranych corocznie przez Komisję, osiągnęła ponad 12000. Statystyki Trybunału, w którym liczba spraw wnoszonych w ciągu roku wzrosła z 7 w 1981 do 119 w 1997, odzwierciedlają podobną tendencję.

Wzrastające obciążenie instytucji konwencyjnych dało asumpt do długiej debaty co do konieczności zreformowania instytucji kontrolnych Konwencji, która zakończyła się przyjęciem Protokołu nr 11 do Konwencji. Zamiarem reformatorów było uproszczenie struktur utworzonych przez Konwencję w celu skrócenia

¹ Protokół ten wejdzie w życie po podpisaniu go przez dziesięć Układających się Stron.

postępowania przed nimi, a także wzmocnienie sądowego charakteru systemu przez uczynienie go całkowicie obligatoryjnym, a także zniesienie sądowej funkcji Komitetu Ministrów (patrz poniżej).

Protokół Nr 11, który wszedł w życie 1 listopada 1998, przewidywał roczny okres przejściowy (do 31 października 1999), podczas którego Komisja nadal prowadziła postępowania w tych sprawach, które zostały uznane za dopuszczalne przed jego wejściem w życie.

7. W ciągu trzech lat, które upłynęły od wejścia w życie Protokołu Nr 11, obciążenie Trybunału wzrosło w sposób bezprecedensowy. Liczba skarg zarejestrowanych wzrosła z 5979 w 1998 roku do 13858 w 2001 roku, co stanowi wzrost o około 130%. W trosce o zapewnienie Trybunałowi możliwości rozpoznania rosnącej liczby skarg zwrócono się o zwiększenie środków na jego działalność. Pojawiły się także spekulacje na temat celowości dalszych reform.

Podczas Konferencji Ministrów poświęconej Prawom Człowieka, która odbyła się w Rzymie w dniach 3-4 listopada 2000 dla uczczenia 50. rocznicy otwarcia Konwencji do podpisu, zwrócono się z rezolucją do Komitetu Ministrów Rady Europy o „rozpoczęcie, najszybciej jak to możliwe, szczegółowego badania różnych możliwości i opcji w celu zapewnienia pełnej efektywności pracy Trybunału w nowej sytuacji...”.

W lutym 2001 roku, w odpowiedzi na tę rezolucję, Komitet Ministrów powołał Grupę Ewaluacyjną, która przedstawiła następnie swój raport we wrześniu 2001 roku. Zaproponowała ona przygotowanie projektu Protokołu do Konwencji, który upoważniłby Trybunał do odmowy przyjęcia do rozpoznania skarg nie podnoszących żadnych zarzutów istotnych z punktu widzenia Konwencji, oraz zbadanie możliwości utworzenia oddzielnej jednostki organizacyjnej, zajmującej się wstępnym badaniem skarg. Dnia 8 listopada 2001 roku Komitet Ministrów poinstruował Ministrów, aby zbadali w trybie pilnym wszelkie rekomendacje zawarte w raporcie Grupy Ewaluacyjnej, w tym także te, których przyjęcie pociągałoby za sobą konieczność wprowadzenia zmian do Konwencji.

II. EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA

A. Organizacja Trybunału

8. Tekst Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, w brzmieniu nadanym jej przez Protokół Nr 11 przewiduje, że Trybunał składa się z sędziów w liczbie równej liczbie Państw-Stron Konwencji (obecnie 45¹). Konwencja nie nakłada ograniczeń co do liczby sędziów tej samej narodowości. Sędziowie wybierani są przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy na sześcioletnią kadencję. Kadencja połowy sędziów wybranych w pierwszych wyborach wygaśnie po trzech latach, tak aby zapewnić, że kadencja połowy sędziów będzie odnawiana co trzy lata.

Sędziowie zasiadają w Trybunale we własnym imieniu i nie reprezentują Państw Stron Konwencji. W czasie sprawowania urzędu nie mogą prowadzić żadnej

¹ Patrz Aneks II zawierający listę sędziów.

działalności, która nie dawałaby się pogodzić z niezawisłością i bezstronnością oraz z wymaganiami piastowania urzędu w pełnym wymiarze czasu. Kadencja sędziów upływa z chwilą ukończenia przez nich siedemdziesięciu lat.

Zgromadzenie Plenarne Trybunału wybiera Prezesa, dwóch Wiceprezesów i dwóch Przewodniczących Izb na trzyletnią kadencję.

9. Zgodnie z postanowieniami Regulaminu Trybunału, Trybunał jest podzielony na cztery Izby (Sekcje), których skład, ustalany raz na trzy lata, jest zrównoważony geograficznie i zapewnia zrównoważoną reprezentację kobiet i mężczyzn, a także reprezentację różnych systemów prawnych istniejących w Państwach-Stronach. Każdej Izbie przewodniczy Przewodniczący, przy czym dwóch Przewodniczących Izb jest jednocześnie Wiceprezesami Trybunału. Przewodniczącym Izb pomagają w wypełnianiu ich funkcji, a w razie konieczności zastępują ich, Wiceprzewodniczący Izb.

10. W ramach każdej Izby tworzy się na okres dwunastu miesięcy Komitety złożone z trzech sędziów. W nowej strukturze kontroli przestrzegania zobowiązań wynikających z Konwencji rola Komitetów jest o tyle istotna, że przejęły one rolę polegającą na selekcji skarg, pełnioną poprzednio przez Komisję.

11. W ramach każdej Izby ustanawia się siedmioosobowe Sekcje orzekające, których składy zmieniają się na zasadzie rotacji, przy czym Przewodniczący Izby i sędzia narodowy, wybrany z ramienia Państwa, którego sprawa dotyczy, uczestniczą w każdym składzie orzekającym. Nawet jeżeli sędzia ten nie jest członkiem Izby, która rozpoznaje sprawę, zasiada on w tej Izbie z urzędu. Członkowie Izby, którzy nie zostali powołani przez Przewodniczącego Izby do orzekania w danej sprawie, zasiadają w Izbie jako sędziowie zapasowi.

12. Wielka Izba złożona jest z siedemnastu sędziów; w jej skład wchodzi z urzędu Prezes, Wiceprezesi i Przewodniczący Izb.

B. Postępowanie przed Trybunałem

1. Uwagi ogólne

13. Każde Państwo-Strona (skarga międzypaństwowa) lub każda osoba, uważająca, że stała się ofiarą naruszenia Konwencji (skarga indywidualna) może wnieść bezpośrednio do Trybunału skargę, której przedmiotem jest zarzut naruszenia przez Państwo-Stronę Konwencji praw w niej gwarantowanych. Informacje dotyczące sposobu składania skarg i formularze skargi można otrzymać od Kancelarii Trybunału.

14. Postępowanie przed nowym Europejskim Trybunałem Praw Człowieka jest kontrydiktoryjne i publiczne. Rozprawy przed Izbami i Wielką Izbą są w zasadzie publiczne, o ile Izba nie zdecyduje, że wyjątkowe okoliczności uzasadniają wyłączenie jawności rozprawy. Dokumenty złożone przez strony w Kancelarii Trybunału w związku z toczącymi się przed Trybunałem postępowaniami są jawne i dostępne dla publiczności.

15. Skarżący mogą składać skargi sami, ale zalecane jest korzystanie z fachowej pomocy prawnika, a w skargach, o wniesieniu których zawiadomiono Rząd, reprezentacja prawna jest wręcz wymagana. Rada Europy stworzyła system udzielania

pomocy finansowej na pokrycie kosztów reprezentacji prawnej w postępowaniu przed Trybunałem.

16. Oficjalnymi językami Trybunału są angielski i francuski, ale skargi można sporządzać w każdym z języków urzędowych Państw-Stron. Po uznaniu skargi za dopuszczalną strony winny używać jednego z oficjalnych języków Trybunału, chyba że Prezes Wielkiej Izby lub Izba zezwoli na kontynuowanie postępowania przez stronę w języku narodowym, w którym skarga została złożona.

2. Badanie dopuszczalności skargi

17. Każda skarga indywidualna przydzielana jest Izbie (Sekcji), a Przewodniczący Izby wyznacza sędziego sprawozdawcę. Po wstępnym badaniu sprawy sprawozdawca decyduje, czy skarga ma być rozpoznawana przez trzyosobowy Komitet czy też przez Izbę.

18. Komitet może jednogłośnie uznać skargę za niedopuszczalną lub skreślić ją z listy spraw zawisłych przed Trybunałem, jeżeli decyzję taką można podjąć bez dalszego badania okoliczności sprawy.

19. Skargi indywidualne, które nie zostały uznane za niedopuszczalne przez Komitety, lub które zostały przekazane przez sprawozdawcę do rozpoznania przez Izbę, a także skargi międzypaństwowe, są rozpatrywane przez Izby. Izby decydują o dopuszczalności i o zasadności skargi, zwykle wydając w tym przedmiocie odrębne orzeczenia, lub, o ile uznają to za stosowne, wydają jedno orzeczenie co do obu tych kwestii.

20. Izby mogą w każdym czasie zrzec się właściwości na rzecz Wielkiej Izby, jeżeli w sprawie rozpatrywanej przez Izbę pojawi się poważne zagadnienie dotyczące interpretacji Konwencji, lub jeżeli istnieje ryzyko wydania orzeczenia, które byłoby sprzeczne z dotychczasowym orzecznictwem Trybunału, chyba że jedna ze stron sprzeciwi się temu w terminie jednego miesiąca od dnia, w którym została zawiadomiona o zamiarze przekazania sprawy do Wielkiej Izby.

21. W pierwszej fazie postępowanie jest zasadniczo pisemne, chyba że Izba zdecyduje przeprowadzić rozprawę, w którym to przypadku przedmiotem rozprawy będą zwykle zarówno kwestie związane z dopuszczalnością, jak i z zasadnością skargi.

22. Orzeczenia Izb co do dopuszczalności skargi są podejmowane większością głosów, zawierają pisemne uzasadnienie i są publiczne.

3. Badanie zasadności skargi

23. Po uznaniu skargi za dopuszczalną, Izba może zwrócić się do stron z prośbą o przedłożenie dalszych dowodów i pisemnych uwag, a także o przedstawienie przez skarżącego roszczeń co do słusznego zadośćuczynienia, a także o stawiennictwo na publicznej rozprawie dotyczącej zasadności skargi.

24. Przewodniczący Izby może, w interesie wymiaru sprawiedliwości, zaprosić lub wyrazić zgodę na przedstawienie uwag lub udział w rozprawie każdego Państwa-Strony nie będącego stroną postępowania, lub każdej zainteresowanej osoby innej, niż skarżący.

Państwo-Strona, której obywatelem jest skarżący, ma prawo do uczestniczenia w postępowaniu.

25. W czasie postępowania co do zasadności skargi, Kanclerz Trybunału może prowadzić negocjacje ze stronami zmierzające do polubownego załatwienia sprawy. Negocjacje takie są poufne.

4. Wyroki

26. Izby wydają orzeczenia większością głosów. Każdy sędzia, który uczestniczył w rozpoznawaniu sprawy, jest uprawniony do dołączenia do wyroku swojego zdania odrębnego, popierającego wyrok lub sprzeciwiającego się jego treści, bądź ograniczonego do samego oświadczenia, że nie zgadza się z treścią wyroku.

27. W okresie trzech miesięcy od daty ogłoszenia wyroku wydanego przez Izbę każda ze stron postępowania może wnioskować o przekazanie rozpoznania sprawy do Wielkiej Izby, jeżeli w sprawie pojawia się poważne zagadnienie dotyczące sposobu interpretacji lub stosowania Konwencji, lub istotna kwestia o znaczeniu ogólnym. Wniosek rozpatrywany jest przez zespół pięciu sędziów złożony z Prezesa Trybunału, Przewodniczących Izb, z wyjątkiem Przewodniczącego Izby, która wydała orzeczenie w sprawie, i z innego sędziego wyznaczonego na zasadzie rotacji spośród sędziów, którzy nie są członkami tej Izby.

28. Wyrok Izby staje się prawomocny z upływem tego trzymiesięcznego terminu lub wcześniej, o ile strony oświadczą, że nie zamierzają wnieść o przekazanie sprawy do rozpoznania przez Wielką Izbę, lub w przypadku odmowy takiego przekazania przez zespół pięciu sędziów.

29. Jeżeli zespół pięciu sędziów uwzględni wniosek o przekazanie sprawy do rozpoznania do Wielkiej Izby, wydaje ona orzeczenie w sprawie w formie wyroku. Wielka Izba wydaje orzeczenia większością głosów i jej orzeczenia są ostateczne.

30. Wszystkie ostateczne wyroki Trybunału są wiążące dla Państw-Stron.

31. Komitet Ministrów Rady Europy czuwa nad wykonaniem wyroków przez Państwa-Strony. Tym samym Komitetowi przysługują kompetencje do sprawdzania, czy Państwo, co do którego Trybunał stwierdził w wyroku, że naruszyło ono Konwencję, podjęło odpowiednie środki zaradcze w celu spełnienia indywidualnych bądź ogólnych zobowiązań wynikających z Konwencji.

5. Opinie doradcze

32. Trybunał może, na wniosek Komitetu Ministrów, wydawać opinie doradcze w kwestiach prawnych dotyczących interpretacji Konwencji i jej Protokołów.

Decyzje Komitetu Ministrów co do wystąpienia z wnioskiem o wydanie opinii doradczej podejmowane są większością głosów.

33. Opinie doradcze wydawane są przez Wielką Izbę, która decyduje większością głosów. Każdy sędzia może dołączyć do opinii doradczej swoją opinię odrębną popierającą lub sprzeciwiającą się opinii wydanej przez Trybunał, bądź samo oświadczenie, że nie podziela opinii Trybunału.

ANEKS I

Tytuły artykułów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka wprowadzone przez Protokół Nr 11

Konwencja z 1950 roku

Artykuł 2	Prawo do życia
Artykuł 3	Zakaz tortur
Artykuł 4	Zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej
Artykuł 5	Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego
Artykuł 6	Prawo do rzetelnego procesu sądowego
Artykuł 7	Zakaz karania bez podstawy prawnej
Artykuł 8	Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego
Artykuł 9	Wolność myśli, sumienia i wyznania
Artykuł 10	Wolność wyrażania opinii
Artykuł 11	Wolność zgromadzeń i stowarzyszania się
Artykuł 12	Prawo do zawarcia małżeństwa
Artykuł 13	Prawo do skutecznego środka odwoławczego
Artykuł 14	Zakaz dyskryminacji

Protokół Nr 1

Artykuł 1	Ochrona własności
Artykuł 2	Prawo do nauki
Artykuł 3	Prawo do wolnych wyborów

Protokół Nr 4

Artykuł 1	Zakaz pozbawiania wolności za długi
Artykuł 2	Prawo do swobodnego poruszania się
Artykuł 3	Zakaz wydalania obywateli
Artykuł 4	Zakaz zbiorowego wydalania cudzoziemców

Protokół Nr 6

Artykuł 1	Zniesienie kary śmierci
-----------	-------------------------

Protokół Nr 7

Artykuł 1	Gwarancje proceduralne dotyczące wydalania cudzoziemców
Artykuł 2	Prawo do odwołania w sprawach karnych
Artykuł 3	Odszkodowanie za bezprawne skazanie
Artykuł 4	Zakaz ponownego sądenia lub karania
Artykuł 5	Równość małżonków

Protokół Nr 12¹

Artykuł 1 Ogólny zakaz dyskryminacji

Protokół Nr 13

Artykuł 1 Zniesienie kary śmierci (we wszystkich okolicznościach)

¹ Protokół ten wejdzie w życie po podpisaniu go przez dziesięć Układających się Stron.

ANEKS II

SKŁAD TRYBUNAŁU¹

(w kolejności określonej przez pierwszeństwo sędziów)

9 February 2005

Pan Luzius WILDHABER, Prezes	(Szwajcar)
Pan Christos ROZAKIS, Wiceprezes	(Grek)
Pan Jean-Paul COSTA, Wiceprezes	(Francuz)
Sir Nicolas BRATZA, Przewodniczący Izby	(Brytyjczyk)
Pan Boštjan ZUPANČIČ, Przewodniczący Izby	(Słoweniec)
Pan Giovanni BONELLO	(Maltańczyk)
Pan Lucius CAFLISCH	(Szwajcar ²)
Pan Loukis LOUCAIDES	(Cypryjczyk)
Pan Ireneu CABRAL BARRETO	(Portugalczyk)
Pan Riza TÜRMEŃ	(Turek)
Pani Françoise TULKENS	(Belgijka)
Pan Corneliu BÎRSAN	(Rumun)
Pan Peer LORENZEN	(Duńczyk)
Pan Karel JUNGWIERT	(Czech)
Pan Volodymyr BUTKEVYCH	(Ukraińiec)
Pan Josep CASADEVALL	(Andorańczyk)
Pani Nina VAJIĆ	(Chorwatka)
Pan John HEDIGAN	(Irlandczyk)
Pan Matti PELLONPÄÄ	(Fin)
Pani Margarita TSATSA-NIKOLOVSKA	(obywatelka "byłej Jugosłowiańskiej Republiki Macedonii")
Pan András BAKA	(Węgier)
Pan Rait MARUSTE	(Estończyk)
Pan Kristaq TRAJA	(Albańczyk)
Pani Snejana BOTOCHAROVA	(Bułgarka)
Pan Mindia UGREKHELIDZE	(Gruzin)
Pan Anatoly KOVLER	(Rosjanin)
Pan Vladimiro ZAGREBELSKY	(Włoch)
Pani Antonella MULARONI	(obywatelka San Marino)
Pani Elisabeth STEINER	(Austriaczka)
Pan Stanislav PAVLOVSKI	(Mołdawianin)
Pan Lech GARLICKI	(Polak)
Pan Javier BORREGO BORREGO	(Hiszpan)
Pani Elisabeth FURA-SANDSTRÖM	(Szwedka)
Pani Alvina GYULUMYAN	(Ormianka)
Pan Khanlar HAJIYEV	(Azer)
Pani Ljiljana MIJOVIĆ	(obywatelka Bośni i Hercegowiny)
Pan Dean SPIELMANN	(Luksemburczyk)
Pani Renate JAEGER	(Niemiec)
Pan Egbert MYJER	(Holender)
Pan Sverre Erik JEBENS	(Norweg)
Pan David Thór BJÖRGVINSSON	(Islandczyk)
Pani Danutė JOČIENĖ	(Litwin)
Pan Ján ŠIKUTA	(Słowak)
Pan Dragoljub POPOVIĆ	(citizen of Serbia and Montenegro)
Pan Paul MAHONEY, Kanclerz	(Brytyjczyk)
Pan Erik FRIBERGH, Zastępca Kanclerza	(Szwed)

¹ Stanowiska sędziów z Łotwy oraz **Serbii i Czarnogóry** są obecnie wolne.

² Wybrany jako sędzia z Liechtensteinu.